

DLA doktori értekezés tézisei

Szarka Tamás

Meghatározó stílusjegyek Anton Bruckner vokális egyházzenejében

Témavezető: Prof. Dr. habil. Kamp Salamon egyetemi tanár

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem 28-as számú művészet- és
művelődéstörténeti tudományok besorolású doktori iskola

Budapest
2026

I. A kutatás előzményei

Ahogy Anton Bruckner életművének korpusza két nagyobb egységre osztható, úgy különíthető el a vele kapcsolatos kutatások csapásiránya mind időbeli, mind szakmai szempontok szerint. A szerző nevét meghallva többeknek először a szimfonikus műfajban alkotó komponista személye jut az eszébe, pedig a későromantika korának egyházzenejében legalább olyan kiemelkedő szerepet tölt be, mint az előbb említett hangszeres zenében.

Ennek lenyomata a szakirodalomban is jelen van, ugyanis a legtöbb tanulmány és esszé a szimfóniákkal, azok revideálásával, vagy a befejezetlen 9. szimfóniájával foglalkozik. Csak nagyon kevesen ismerték fel a liturgikus művek rejtett kincseit, így kutatásom alkalmával számtalanszor ugyanazokkal a nevekkel találkoztam, ha a vokális egyházzenevel kapcsolatos információkat kerestem.

Az életmű felfedezése, majd a vele kapcsolatos tudásanyag alapos áttanulmányozása után arra a következtetésre jutottam, hogy a liturgikus énekes művek először a századfordulón, nemsokkal Bruckner halálát követően váltak a nagyobb érdeklődés középpontjává, majd egy kis szünet után az ezredfordulón övezte újból figyelem, amely a mai napig kitart. Erről mi sem tesz jobb tanúbizonyságot, mint az, hogy folyamatosan jelennek meg kötetek és friss tanulmányok, ráadásul a szerző kétszázadik születésnapja

alkalmából 2024-ben Bruckner évet hirdettek, Ausztriában pedig azóta számtalan vele kapcsolatos előadást és koncertet szerveznek. A jubileumi éven belül már több egyházzenei alkotása került előtérbe, főleg miséi és oratorikus művei, de találkozhattunk az a cappella repertoár törzsanyagával is, amik népszerűsítették a szerző ezen oldalát.

A dolgozatomban említett tanulmánykötetek mellett fontos megemlítenem a *Bruckner-Jahrbücher* sorozatot, amely 1980 óta évről évre a legfrissebb kutatásokat publikálja, azonban még ezekben is elég kevés arányban találhatunk a liturgikus alkotásokról szakirodalmat. Hiányoltam ugyanakkor az olyan elemző jellegű munkákat, amik az adott zeneművel behatóan foglalkoznának, rávilágítva azokra a jelenségekre, amik gyakran fordulnak elő az életműben, vagyis amiket a szerző általánosan használt.

II. Források

Disszertációm megírásában meghatározó szerepe volt az eredeti kéziratok és másolatok vizsgálatán túl a kiadások, főként az összkiadások használatának. Mivel Bruckner maga legtöbb művéből többféle verziót készített, így kiemelten kellett kezelnem és megkülönböztetnem azokat a forrásokat, amik a szerző keze által kerültek lejegyzésre, egy másoló által történt sokszorosításuk, vagy ez

utóbbiba kerültek bele szerző általi bejegyzések – mint ahogyan azt a 2. (e-moll) mise esetében is láthatjuk. A végeredménynek vélt, utolsó módosítások azonban nem minden esetben egyeznek meg az első kiadások anyagával, ami a több rendelkezésre álló forrás akkor még tisztázatlan eredetére vezethető vissza.

Szerencsére a szerző életműve jól dokumentált. Az Internationale Bruckner-Gesellschaftnak és az ÖAW-nek (Österreichische Akademie der Wissenschaften) köszönhetően már online is elérhető szinte a teljes munkásság. A faksimiléken és a teljes kategorizált műjegyzéken kívül hozzájuthatunk olyan információkhoz, amik adalékul szolgálnak minden vele kapcsolatos kutatás számára, legyen szó a fontosabb helyszínekről, személyekről vagy más komponisták műveinek előadásairól, amit Bruckner maga is hallhatott.

Számos adatot és magyarázatot az összegyűjtött levelezésekben találtam meg, amely Andrea Harrandtnak és Otto Schneidernek hála két kötetben jelent meg az összkiadás részeként a Musikwissenschaftlichen Verlag gondozásában. Ugyanitt került kiadásra az a bizonyos *Kitzler-Studienbuch* is, ami segít megérteni a metrikus számok kirajzolódását, fontosságát, illetve a gondolkodásmód alapjait. Szintén a metrikus számok, valamint a strukturálás, formai szerveződés megértésében játszik fontos szerepet

Bruckner tanárának, Simon Sechternek a *Die Grundsätze der musikalischen Komposition* című tankönyvének az a példánya, amibe Bruckner saját kézírásával jegyzetelt vagy emelte ki a fontosnak vélt gondolatokat, szabályokat.

III. Módszer

Munkamódszerem alappilléret az elemző jellegű szemlélet határozta meg. Ennek lényege, hogy elsőként összegyűjtöttem az összes, témához tartozó vokális művet, majd ezek beható vizsgálata után kirajzolódott, hogy melyek azok a fontos zeneszerzői metódusok, amiket Bruckner általánosságban használt.

Ezt követte az eszközök variálásának, felhasználásának, alkalmazott zenei anyagainak idézésének és előfordulásának meghatározása, valamint a különböző szempontok szerinti szigorú rendszerezés. Törekedtem arra, hogy ne csak összhangzattani és harmóniai aspektusok mentén történjen az analízis, ezért vettem figyelembe a formatani elemeket, hangszerelést, dinamikák és artikulációk használatát, vagy éppen a szólamvezetési hasonlóságokat.

Miután behatároltam ezeket a szempontokat, kiszélesítettem az elemzett művek palettáját és kíváncsiságból olyan kompozíciókat is szemügyre vettem, amik nem liturgikusak – ennek köszönhetően

születhetett meg az utolsó fejezet. Az aspektusok kiválasztása mellett fontosnak tartottam, hogy mivel a szerző identitása nem választható el műveitől, szerepeljenek olyan gondolatok és magyarázatok is a disszertációban, amik nem tartoznak az elemző munkamódszer alá, ezzel biztosítva, hogy széleskörű rálátást nyerjünk az adott műre és Bruckner életművére egyaránt. Az elemzés közben felmerülő kérdésekre többnyire ezek a hozzáadott információk és a perspektívaváltás adták meg a választ. Ezért kerültek bele életrajzi adatok, levelezésből részletek, szövegértelmezések és fordítások, vagy akár visszaemlékezések a szövegben, amik kiegészítik és megalapozzák az analízissel kirajzolódott eredményeket.

A konkrét szempontok szerinti elemzésen túl számos összehasonlítást is tartalmaz a dolgozat, amelynek fontossága mind az egyes verziók határozott elkülönítése miatt vált szükségessé, mind pedig a különböző aspektusok más művekben, esetleg más szerzőknél való variált előfordulása okán jutott kiemelt szerephez.

IV. Eredmények

Disszertációm megírásának célja elsősorban a magyarországi Bruckner-kutatás előremozdítása volt, illetve egy olyan hiánypótló szemlélet bemutatása, amely mind az előadóművészet, mind pedig a

zenetudomány számára hasznos információkat tartalmazhat, ezzel áthidalva az elmélet és gyakorlat okozta kettősséget.

Előbbi szemponthoz kapcsolódóan fontosnak éreztem, hogy felhívjam a figyelmet Bruckner életművének még kiaknázatlan területeire. Számos egyéb aspektus kínálkozik még arra, hogy részletekbe menően foglalkozzunk a liturgikus, vokális zenéjének jellemzőivel, az ebbe a csoportba tartozó darabok analitikus vizsgálatával.

Utóbbi szempont pedig főleg a gyakorló zenészek számára lehet érdekes. Az olyan anomáliák feloldása, mint a marcato és martellato súlyok megkülönböztetett használata, vagy a metrikus számok által nyújtott frazeálási, formálási lehetőségek ismerete, de a dinamikai arányok tudatos felépítése is hozzájárulnak a szerző által megálmodott kompozíció hiteles előadásához.

Magyarországi viszonylatban még – tudomásom szerint – nem született olyan tanulmány vagy dolgozat, amelyik egyszerre foglalkozna átfogóan és részletesen ezzel a témával, ezen szempontok mentén haladva, illetve a külföldi szakirodalom sem bővelkedik az ilyen típusú írásokban. Mindezek alapján célomat megvalósítottnak tartom, a disszertáció pedig remélhetőleg sok zenész számára nyújt segítséget és közelebb hozza őket Bruckner különleges életművéhez.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenységek

Sokéves karnagyi munkálkodásom során lehetőségem nyílt a Váci Harmónia Kórossal, valamint a Budapesti Lantos Kórossal és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Alma Mater Kórusával egyaránt Bruckner vokális egyházzenei műveivel foglalkoznom, számos darabját betanítanom és előadnom.